

УДК 332.021

Маргітич В. В., аспірант,

Ужгородський національний університет

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНУ

Стаття присвячена дослідженню основних підходів до сутності механізму управління соціально-економічним потенціалом регіону, аналіз яких дозволив запропонувати функціонально-цільовий ракурс. Наведена класифікація механізмів за ознаками сфери застосування, відповідності культурно-правовим нормам, ступеня самостійності виникнення, реальності.

Ключові слова: потенціал, механізм, класифікація, регіон, економіка, ознака, управління.

Marhitich V.

MECHANISMS OF MANAGEMENT BY SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL OF THE REGION

The study is devoted to the identification of the main approaches to the essence of the management mechanism of socio-economic regional potential. Among all approaches there are noted the points of view on the potential as relations, management tool, as functional content. Critical analysis of these theoretical directions permitted to offer functionally targeted approach, according to which the potential of socio-economic potential of the region is represented as a complex combination of mutually leverage features that are aimed at achieving the assigned objective.

Application of specific mechanism is possible due to three factors: time, place and its specific content; and it determines the usefulness of the classification as a method of knowing the essence of the mechanism and its practical using.

On the basis of the scope of application mechanisms are divided into organizational, economic, social and institutional. The main organizational and economic mechanisms of regional potential include clusters, regional innovation systems, private-public partnership.

Social and institutional mechanisms that significantly contribute to the development of the potential of the region, including a system of continuous education that ensures the development of society and support personnel form the organizational and economic mechanisms; confidence as a socio-cultural and economic and institutional mechanism for increasing the effectiveness of the

organizational and economic levers; entrepreneurship and innovation culture, based on the principles of sustainable development.

Depending on the conformity of cultural and legal norms mechanisms are divided into civilized and uncivilized. Civilized mechanism - is this, that do not come into conflict with the cultural and legal norms of society. Uncivilized - Which contradict existing formal rules.

Another classification sign of mechanisms is the degree of independence of its occurrence. Depending on this characteristic the mechanisms are still divided on synergetic and cybernetic. The first group includes, for example, corruption as a mechanism to achieve certain results. By cybernetic mechanisms referred again, created the control system and require powerful adjustment.

Depending on the reality of management mechanisms of social and economic potential are divided into real and illusory. The actual mechanisms, based on their names, these are the actions and leverage potential and its activation that meet specific situation and prospects of its transformation and development. Fancy management mechanism are identified in this study as phantom. Under the mechanism-phantom it is recommended to understand the system of actions and instruments aimed at forming ideas in an environment that create the illusion of reality and which inhibit the use of tools that are adequate to this situation.

Key words: potential, mechanism, classification, region, economy, sign, management.

Маргитич В. В.

МЕХАНИЗМЫ УПРАВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИМ ПОТЕНЦИАЛОМ РЕГИОНА

Статья посвящена исследованию основных подходов к сущности механизма управления социально-экономическим потенциалом региона, анализ которых позволил предложить функционально-целевой ракурс. Приведенная классификация механизмов по признакам сферы применения, соответствия культурно-правовым нормам, степени самостоятельности возникновения, реальности.

Ключевые слова: потенциал, механизм, классификация, регион, экономика, признак, управление.

Постановка проблеми у загальному її вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Основою стратегічного розвитку регіональної економіки виступає її потенціал, який складається з матеріальних та нематеріальних компонентів, що відображають здатності і можливості економічної системи досягти покладеної

мети. Саме потенціал визначає базові умови розвитку регіону, а ефективно управління ним забезпечує створення визначальних конкурентних переваг. Потенціал виконує широке коло функцій, серед яких основними вважаємо наступні.

По-перше, потенціал представляє собою певний заряд енергії розвитку, тому його сила та адекватне управління нею забезпечують випереджальний розвиток регіональної економіки, тобто основна функція потенціалу – надання базису для соціально-економічного зростання. При цьому функція потенціалу полягає не лише в активізації явних його складових, але й у виявленні латентних можливостей, залучення яких надає додатковий імпульс розвитку економічної системи.

По-друге, потенціал виконує інформаційну функцію, яка надає можливість управління, використовуючи дані про минулий стан системи, її сучасне положення та перспективи майбутнього розвитку.

По-третє, неможливо не відмітити стимулюючу функцію потенціалу, яка полягає в наступному. Потенціал, представляючи собою не лише кібернетичну, але й синергетичну систему, спрямований на саморозвиток та самоорганізацію. В умовах конкурентної боротьби наявність у економічної синергетичної системи, певних її можливостей стимулює носія до їх реалізації та подальшого поширення.

Реалізація вказаних функцій залежить значною мірою від механізмів, що застосовуються в процесі управління потенціалом, що обумовлює важливість їх дослідження та аналізу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблематика потенціалу знаходиться у центрі уваги дослідників регіональної та національної економіки.

О. Ф. Балацький (2006), досліджуючи структуру потенціалу, виділяє його складові та окреслює їх функціональне навантаження, що дозволяє більш ефективно використовувати окремі його елементи, але самі механізми впливу на рівень використання потенціалу залишаються поза увагою [1].

Словацька дослідниця Е. Гвіздова (Е. Hvizdová, 2014) розглядає потенціал як сукупність культурних факторів, але автор обмежується дослідженням лише регіональних туристичних дестинацій [2]. У монографії В. П. Мікловди, Ф. Ф. Шандора, Н. Ю. Кубіній (2014) та ін. потенціал розглядається як основа досягнення конкурентних переваг економічної системи. Автори вводять поняття потенціалу конкурентоспроможності як здібностей, які є результатом розвитку попереднього функціонування, а також можливостей, що забезпечують унікальність певних позицій в майбутньому [3 с. 62]. Разом з тим, механізми активізації потенціалу обмежені заходами на макрорівні, що не дозволяє використовувати внутрішні фактори розвитку регіональної економіки.

У розвиток вказаної ідеї проблеми конкурентоспроможності потенціалу В. П. Мікловда та Н. Ю. Кубіній піднімають в публікаціях, присвячених трудовому потенціалу як складової стратегічної сили економіки, яка створює та реалізує конкурентні переваги [4] (2015). При цьому автори роблять акцент на оцінці потенціалу конкурентоспроможності на основі показників продуктивності праці, що є обмеженням оціночної бази та може призвести до викривлення результатів аналізу.

Цілями статті є визначення механізмів активізації потенціалу стратегічного розвитку регіональної економіки, застосування яких забезпечує системні конкурентні переваги.

Для досягнення мети вирішені завдання:

1. Механізм управління потенціалом представлено з позиції редуцціоністського підходу, що дозволяє виділити його базові компоненти.
2. Наведена класифікація механізмів, яка сприяє більш детальному уявленню суті окремого механізму та можливостей його застосування.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Застосування механістичного підходу до управління потенціалом вимагає виявлення сутності механізму та

соціально-економічного механізму зокрема, з приводу якої існують різні підходи. Загальноприйнятим визначенням механізму є його представлення як «стійке за формою відношення, яке реалізується при будь-якому числі повторень з максимально передбачуваним результатом» [5].

Фахівці з менеджменту та адміністрування розглядають механізм управління «як складову (найбільш активну) частину системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності керованого об’єкта... Структура механізму представлена у вигляді сукупності трьох елементів: планування, господарське стимулювання і організація управління» [6].

Наступним підходом до сутності механізму є аспектно-функціональний підхід, який містить постулат: «Соціально-економічний механізм – поняття, яке охоплює організаційно-господарські та соціальні аспекти економіки, що виражає взаємодію відповідних структур і регуляторів, які в сукупності забезпечують функціонування економічної системи» [7]. Останнє визначення базується на понятті аспект, в перекладі з латинської означає «погляд» і яке може бути застосовано у двох випадках : «об’єктивно – як характеристика, властивість, атрибут об’єкта пізнання (факту, явища, предмету, події); суб’єктивно – точка зору, з якої суб’єкт сприймає або оцінює той чи інший об’єкт (факт, явище, предмет, подію)» [8]. Таким чином, механізм не є сукупністю поглядів на певне явище чи процес, а представляє собою комплексне поєднання важелів зі взаємоузгодженою дією, які спрямовані на досягнення мети.

Вказаний підхід отримав назву функціонально-цільового внаслідок наступної аргументації. Визначальним в понятті механізму виступає мета, відсутність якої визначає відсутність сенсу існування механізму. Мета визначає наявність важелів, кожний з яких має певне функціональне призначення. Функціональне навантаження важелів передбачає оптимальний режим їх роботи. Під режимом роботи розуміємо таку організацію дії важеля, яка забезпечує: а) гармонійну, безперебійну роботу всього механізму; б) раціональне

використання ресурсного забезпечення; в) ефективність функціонування механізму. Для ефективної роботи механізму сукупність важелів та їх функціонування потрібно забезпечити їх взаємодією та взаємною узгодженістю. Виходячи із запропонованого визначення механізм містить чотири групи компонентів. Складові механізму представлені на рис. 1.

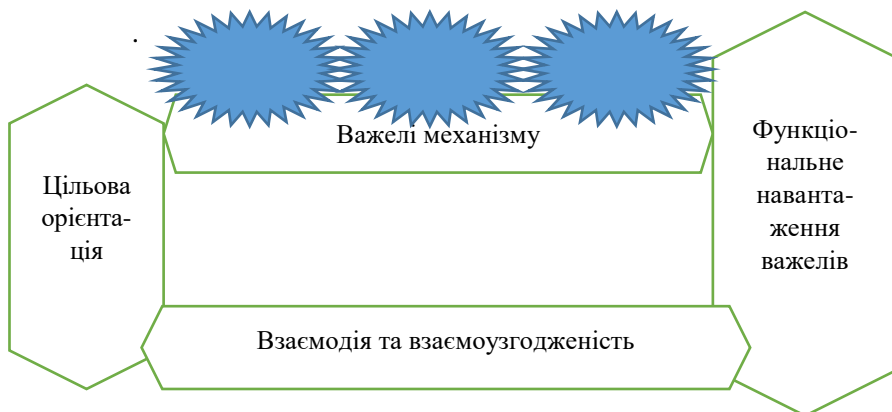

Рис. 1. Складові механізму як основи механістичного підходу (розроблено автором)

Застосування певного механізму обумовлено трьома факторами: часом, місцем та конкретним його змістом, що обумовлює доцільність використання класифікації як методу пізнання сутності механізму та його практичного застосування. Механізми розвитку соціально-економічного потенціалу регіону за ознакою сфери прикладання поділені на організаційно-економічні та соціально-інституціональні (рис. 2).

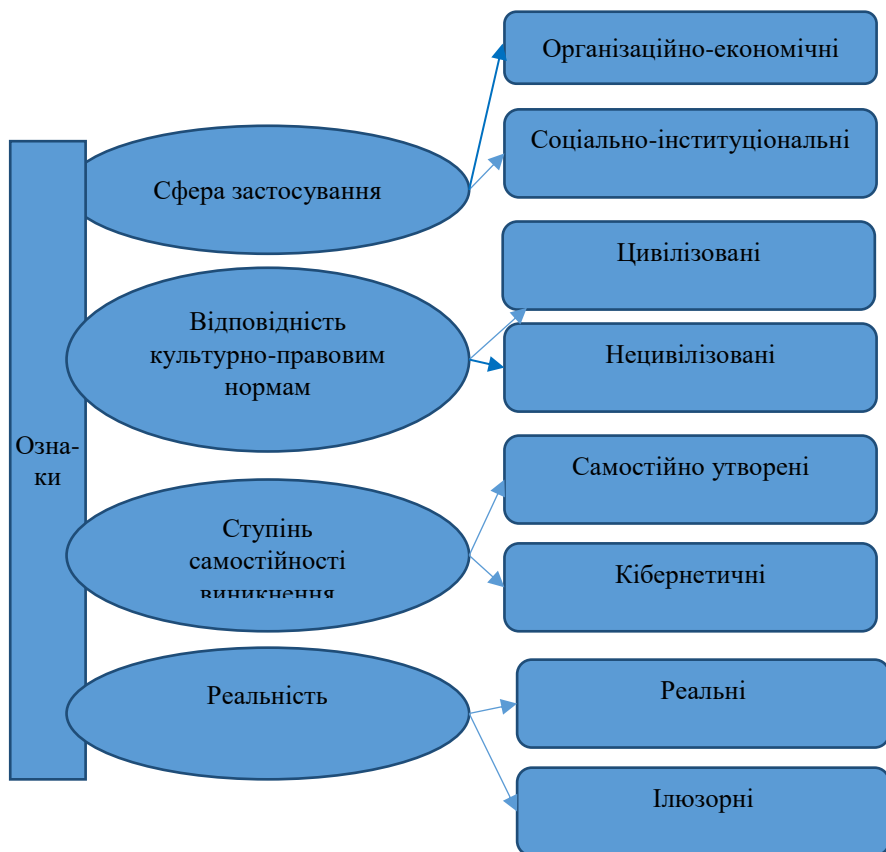

Рис. 2. Класифікація механізмів управління потенціалом регіонального розвитку (складено автором)

Доцільно підкреслити, що дане ділення є умовним внаслідок широкого спектра функцій кожного з них та їх взаємозв'язку. Так, наприклад, інституційні механізми, такі як законодавство чи фінансові інститути є важелями впливу на економічний потенціал, але їх конкретне наповнення значною мірою визначається станом соціуму, що дозволило об'єднати їх в окрему групу. Організаційно-економічні механізми також за

своїм змістом є нерозривними, тому що економічна діяльність та розвиток потенціалу неможливий без цілеспрямованих організаційних акцій та важелів.

До основних організаційно-економічних механізмів розвитку регіонального потенціалу віднесено:

1. Кластери.
2. Регіональні інноваційні системи.
3. Приватно-публічне партнерство.

Соціально-інституціональні механізми, які значною мірою сприяють розвитку потенціалу регіону включають наступні.

1. Система постійної освіти, яка забезпечує розвиток соціуму та формує кадрове забезпечення організаційно-економічних механізмів.

2. Довіра як соціально-культурного та економічно-інституціонального механізму забезпечення ефективності функціонування організаційно-економічних важелів.

3. Культура підприємництва та інновацій, яка базується на принципах сталого розвитку регіону.

Механізми розвитку соціально-економічного потенціалу можуть бути поділені на групи за іншими різноманітними ознаками. У залежності від відповідності культурно-правовим нормам механізми поділені на цивілізовані та нецивілізовані. Цивілізовані механізми – це такі, які не приходять у протиріччя з культурно-правовими нормами соціуму. Нецивілізовані – відповідно такі, що суперечать існуючим формальним правилам, наприклад, лобізм може виступати як цивілізований, так й нецивілізований механізм. У США лобізм є легальною формою просування та захисту інтересів регіону чи окремого бізнесу. В Україні лобізм виступає як нецивілізований спосіб досягнення мети.

Наступною класифікаційною ознакою механізмів управління потенціалом регіональної економіки є ступінь самостійності виникнення. У залежності від даної ознаки механізми поділені на такі, що самоутворюються та кібернетичні. До першої групи віднесено корупцію як механізм досягнення певних результатів. До кібернетичних механізмів віднесено такі, які створені системою управління і потребують

регулювання. До кібернетичних механізмів можливо віднести оподаткування, законодавство та інші важелі регулювання економіки. Існують певні механізми, які можуть бути одночасно як само організовані, так й кібернетичні. Наприклад, кластери або регіональні інноваційні системи можуть бути створені внаслідок синергії або під впливом управлінських рішень регіональної влади.

У залежності від реальності механізми управління соціально-економічним потенціалом поділяються на реальні та ілюзорні.

Ілюзорні механізми управління потенціалом та його розвитком названі в даному дослідженні фантомними. Вважаємо за доцільне застосовувати більш широке поняття фантома як механізму управління суб’єктом, будь то регіон чи окреме підприємство. Під фантомом рекомендуємо розуміти систему дій та важелів, які спрямовані на формування певних уявлень в середовищі, які створюють ілюзію розвитку та реально гальмують застосування адекватних даних ситуації важелів.

У даному дослідженні фантоми поділені на соціальні, управлінські та економічні.

Яскравим прикладом управлінського фантома можливо назвати наявність чіткої стратегії розвитку країни, регіону або підприємства, яка декларується органами влади як осмислений та реальний шлях розвитку суспільства, але фактично представляє собою сукупність схоластичних, аналітичних та планових положень. Навіть за наявності стратегії як документа, її дослідження може свідчити про відсутність реальної концепції розвитку, яка повинна лежати в основі стратегії та стратегічного управління.

Економічні фантомні механізми – системні економічні акції або важелі, які в реальному їх виконанні знижують потенціал розвитку. Серед таких фантомів можливо назвати податкову систему, мета якої не лише забезпечити базис для управління регіоном, але й стимулювати розвиток бізнесу.

Соціальні фантоми – «це система ірраціональних уявлень, яка свідомо впроваджується ерзац-елітою в масову свідомість і

призначена виправдати злякисні критерії соціальної диференціації, а також довести практичну придатність нежиттєздатних політичних і економічних моделей до реальності. Соціальний фантом є неминучим результатом діяльності ерзац-еліти в політичній сфері, інтегруючи і мобілізуючи соціум для виконання помилкових цілей соціального розвитку» [5].

Основною проблемою при визначенні механізму управління потенціалом є запобігання перетворення реальних механізмів на фантомні, що призводить до втрати регіональної конкурентоспроможності.

Висновки. Проведене дослідження дозволило виділити основні підходи до сутності механізму управління соціально-економічним регіоном, серед яких представлено погляд на потенціал як на відношення, управлінський ракурс та аспектно-функціональний підхід. Критичний аналіз вказаних теоретичних напрямків дозволив запропонувати функціонально-цільовий підхід, згідно якого потенціал управління соціально-економічним потенціалом регіону представлено як комплексне поєднання важелів зі взаємоузгодженими функціями, які спрямовані на досягнення покладеної мети.

Застосування певного механізму обумовлено трьома факторами: часом, місцем та конкретним його змістом, що обумовлює доцільність використання класифікації як методу пізнання сутності механізму та його практичного застосування. Механізми розвитку соціально-економічного потенціалу регіону за ознакою сфери прикладання поділені на організаційно-економічні та соціально-інституціональні. До основних організаційно-економічних механізмів розвитку регіонального потенціалу віднесено кластери, регіональні інноваційні системи, приватно-публічне партнерство.

Соціально-інституціональні механізми, які значною мірою сприяють розвитку потенціалу регіону, включають систему постійної освіти, що забезпечує розвиток соціуму та формує кадровий супровід організаційно-економічних механізмів; довіру як соціально-культурний та економічно-інституціональний

механізму підвищення ефективності дії організаційно-економічних важелів; культуру підприємництва та інновацій, яка базується на принципах сталого розвитку регіону.

У залежності від відповідності культурно-правовим нормам механізми поділені на цивілізовані та нецивілізовані. Цивілізовані механізми – це такі, які не приходять у протиріччя з культурно-правовими нормами соціуму. Нецивілізовані – відповідно такі, що суперечать існуючим формальним правилам.

Наступною класифікаційною ознакою механізмів управління потенціалом регіональної економіки є ступінь самостійності його виникнення. У залежності від даної ознаки механізми поділені на такі, що самоутворюються та кібернетичні. До першої групи віднесено, наприклад, корупцію як механізм досягнення певних результатів. До кібернетичних механізмів віднесено такі, які створені системою управління і потребують владного регулювання.

У залежності від реальності механізми управління соціально-економічним потенціалом поділяються на реальні та ілюзорні. Реальні механізми, виходячи з їх назви, представляють собою ті заходи та важелі впливу на потенціал та його активізацію, які відповідають конкретній ситуації та перспективам її трансформації та розвитку. Ілюзорні механізми управління потенціалом та його розвитком названі в даному дослідженні фантомними. Під механізмом-фантомом рекомендовано розуміти систему дій та важелів, які спрямовані на формування певних уявлень в середовищі, які створюють ілюзію розвитку та реально гальмують застосування адекватних даній ситуації важелів.

Адекватне застосування певних механізмів управління соціально-економічним потенціалом регіону дозволяє підвищити його конкурентоспроможність.

У подальшому дослідженні заплановано дослідити інститут довіри як фактор підвищення ефективності регіональної економіки.

Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – Серія “Регіональна економіка”. – Випуск 14 (55). – Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Л. Л. Ковальська. – Луцьк : ІВВ Луцького НТУ, 2017. – 352 с.

1. Экономический потенциал административных и производственных систем: Монография / Под общей редакцией О. Ф. Балацкого. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2006. – 973 с.
2. Hvizdová E. Culture – important factor for tourism development to ward economic growth of the country / E. Hvizdová. // Central European Review of Economics & Finance. – Vol. 6, № 3. – 2014. – P. 61–74.
3. Стратегічний потенціал економічної системи: інноваційні та інституціональні механізми його активізації : монографія / В. П. Мікловда, Ф. Ф. Шандор, Н. Ю. Кубіній та ін. – Ужгород, 2014. – 420 с.
4. Мікловда В. П. Рейтинг конкурентоспроможності України за критерієм ефективності праці / В. П. Мікловда, Н. Ю. Кубіній, С. М. Мошак. – С. 199–208.
5. Васильева Л. Н. Элитологическая онтология [Электронный ресурс] / Л. Н. Васильева. – Режим доступа до ресурсу: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/ontologia/17.php.
6. Сущность механизма управления [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: http://infomanagement.ru/lekciya/Sushchnost_mekhanizma_upravleniya.
7. Социально-экономический механизм [Электронный ресурс] // Экономико-математический словарь. – Режим доступа до ресурсу: http://economic_mathematics.academic.ru/4212/Социально-экономический_механизм
8. Аспект [Электронный ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступа до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Аспект>.
9. Типология планирования [Электронный ресурс]. – Режим доступа до ресурсу: http://str-upravlenie.ucoz.ru/publ/planirovanie_v_strategicheskom_upravlenii/tipologija_planirovaniya/6-1-0-35.